

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
средняя общеобразовательная школа №3 города Чадана
Дзун-Хемчикского кожууна Республики Тыва

Рассмотрено

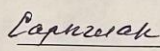
на ШМО

 /Ондар У.С./

от «19» 08 2023 г.

Согласовано

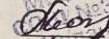
зам. дир. школы

 /Сарыглар С.К./

от «30» 08 2023 г.

Утверждено

директор школы

 /Сегленмей Л.О./

от «17» 08 2023 г.

Рабочая программа

по родному языку для 5 а, б класса
учителя родного языка и литературы
Сегленмей Людмилы Октек-ооловны

Тайылбыр бижик

5-ки класска төрөөн (тыва) дылга программанын тургузарда, Федералдыг күрүнениң өөредилге стандартының негелделеринге дүүштүр тургускан (РФ-тиң Өөредилге яамызының дужаалы, декабрь 17, 2010, №1897), ол ышкаш ийги салгалдың федералдыг күрүне стандартында көрдүнгөн Россияның Өөредилге болгаш эртем яамызының 2014 чылдың декабрь 29-та үндүргени 1644 дугаарлыг база 2015 чылдың декабрь 31-те үндүргени 1577 дугаарлыг дужаалдарында көрдүнгөн өскерилгелерни өөренип көргөш, К.Б.Доржу, Ч.А.Сарыглар оларның 2019 чылда парлатканы “Ниити өөредилге черлеринге кол ниити өөредилгениң “Төрөөн (тыва) дылга” деп 5-9 класстарына күрүне стандарты база өөредилге программасына даянып тургускан.

Тыва Республиканың девискээринде тыва дыл орус дыл-биле чергелештир күрүне дылы кылдыр хүлээп алдынган болгаш, тыва дылды республиканың өөредилге черлеринге албан өөредири көрдүнгөн.

5-ки класска төрөөн (тыва) дылды өөредириниң сорулгалары:

5-ки класска тыва дыл эртемниң ниити **сорулгасы** – өөредилгеге метапредметтиг (кандыг-бир эртемниң өске эртемнер-биле холбаазына даянып өөренири) болгаш предметтиг (тус эртемге хамаарышкан) түннелдерни чедип алыр дээш, компетенциялар-биле ажылче кичээнгейни угландыраары. Ук ажыл коммуникативтиг, лингвистиктиг болгаш культурологтуг компетенцияларның хевирлеттинеринге болгаш сайзыраарына салдарлыг. Коммуникативтиг компетенция (харылзажылга компетенциязы) дээрге-ле чугааның янзы-бүрү хевирлерин шиңгээдип алганы, уругларның назы-харына дүүштүр аңгы-аңгы байдалдарга дылды шын ажыглаары. Азы, өскээр чугаалаарга, аас болгаш бижимел чугааның үндезиннерин шиңгээдип ап, дылды ажыглаарының мергежил, чаңчылдарын назы-харының аайыбиле өөредилге болгаш ажыл-агыйның өске-даа адырларына, херек таварылгада база өг-бүлеге, чоок кижилери, эш-өөрү-биле чугаага ажыглап билири болур. Кижиниң улус-биле харылзажып билири чугааның сорулгаларын тодарадып, ооң байдалына база чугаалажып турар кижизиниң хар-назыны, социал байдалы, туружунга таарыштыр, шын чугаалажырының эптиг аргаларын тып, херек болза, чугаалажыр аянын өскертип билиринден көстүп кээр.

Даалгалары:

- иштики сагыш-сеткили байлак, бот-медерели бедик, Россияга, ооң иштинде төрөөн Тывазына бердинген, шынчы; төрөөн тыва дылына ынак болгаш ону эки билир, хүндүлээр хамаатыны кижизидери;
- төрөөн дылын культураның болуушкуну кылдыр үнелеп көрүп, ону хүн бүрүде амыдыралга харылзажылганың азы ниитилелде харылзаа тударының кол аргазы деп медереп билип, ажыглаар кылдыр кижизидери.
- төрөөн дылы кижиниң эртем болгаш өөредилгениң аңгы-аңгы адырларына билиг чедип алырының кол аргазы болурун билиндирери;
- ниитилелде мораль-этиктиг негелделерни, дылдың эстетиктиг үнезин медереп билириниң база кол аргазы кылдыр билиндирери;
- дыл системазының тургузуун, ону ажыглаарының дүрүмнерин, чугааның аянын болгаш литературлуг тыва дылдың кол негелделерин шиңгээттирери;
- бодунуң ажыглап турары (потенциалдыг) сөс курлавырын улам байыдары; чугаада ажыглаттынып турар грамматиктиг аргаларның хемчээлин делгемчидери;
- чедип алган билиглерин, мергежил, чаңчылдарын өөредилге ажыл-чорудулгазына болгаш хүн бүрүде амыдыралына чугаа чорудуп тура, ажыглаар аргаларын улам сайзырадыры дээш о.ө.
- аас болгаш бижимел чугаа культуразын сагыырын, чугаа чорударының хевирлерин, аңгы-аңгы байдалдарга дылды ажыглаарын, чугаа этикединиң негелделерин шиңгээттирери;

- бодунуң ажыглап турары (потенциалдыг) сөс курлавырын улам байыдары; чугаада ажыглаттынып турар грамматиктиг аргаларның хемчээлин делгемчидери;
- чедип алган билиглерин, мергежил, чаңчылдарын өөрөдилге ажыл-чорудулгазынга болгаш хүн бүрүде амыдыралынга чугаа чорудуп тура, ажыглаар аргаларын улам байыдып сайзырадыры дээш о.ө.

Өөрөдилге планында эртемниң туружу

Федералдыг базистиг өөрөдилге планында РФ-ниң өөрөдилге черлеринге чаартынган ӨФКС-21 езугаар тыва дыл неделяда 3 шак азы чылда 102 шакка өөрөдилге кылдыр киирген.

Өөрөдилге-методиктиг хандырылга

Өөрөдилге номнары, техниктиг херекселдер, таблицалар, схемалар ортумак (долу) ниити өөрөдилгениң сорулгаларын күүседиринге чугула херектиг өөрөдилге-методиктиг комплексти тургузар. Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери санитар эпидемиологтуг дүрүмнер болгаш нормаларга дүгжүп турар ужурлуг (СанПиН 2.4.2.1.178-02).

Немелде литература:

1. А. К. Ойдан-оол, М.Ч. Ооржак., С.-С.Т. Ооржак. Диктантылар чыындызы. 5-9 класстарга. Башкыларга дузаламчы.- Кызыл, 2003.
2. А. К. Ойдан-оол, С.К. Тадар-оол. Эдертиглер чыындызы. 5-9 класс. Башкыларга дузаламчы. –Кызыл, ТывН/Ч, 2004.
3. Д. А. Монгуш, А. К. Ойдан-оол. Методиктиг сүмелер. 6-7 класстарның «Тыва дыл» ному-биле ажылдаар башкыларга дузаламчы. Кызыл: ТывН/Ч, 1992.
4. Д. Х. Ооржак болгаш өскелер-даа. 5-6 класстарның «Тыва дыл» деп өөрөдилге номнарынга дидактиктиг материал. Кызыл, 1994.
5. Е.Б. Салзынмаа. Грамматиктиг сайгарылгалар чуруму. Кызыл: ТывКУ, 2004.
6. К. Б. Март-оол. 5-9 класстарга тыва дылды башкылаарының методиказы. Кызыл, 2002.
7. Тыва орфографияның болгаш пунктуацияның дүрүмнери. Кызыл: Республика типографиязы, 2001.
8. Ш.Ч. Сат. Тыва диалектология. Кызыл: ТывН/Ч, 1987.

Словарьлар:

1. Б.И. Татаринцев. Этимологический словарь тувинского языка. Том 1 (А-Б). _ Новосибирск: Наука, 2002.
2. Б.И. Татаринцев. Этимологический словарь тувинского языка. Том II. (Д, Е, И, Й). _ Новосибирск: Наука, 2003.
3. Б.И. Татаринцев. Этимологический словарь тувинского языка. Том III. (К, Л). _ Новосибирск: Наука, 2004.
4. Б.И. Татаринцев. Этимологический словарь тувинского языка. Том IV. (М, Н, О, +, П). _ Новосибирск: Наука, 2008.
5. Б. К. Ондар. Топонимический словарь Тувы. _ Кызыл: ТКИ, 2007.
6. С.И. Ожегов. Толковый словарь русского языка. _ М.: Русский язык, 1988.
7. Тыва дылдың тайылбыр словары. Том 1. (А-Й). _ Новосибирск: Наука, 2003.
8. Тыва дылдың тайылбыр словары. Том 1. (К, М). _ Новосибирск: Наука, 2004
9. Тыва-орус словарь. _ М.: Сов. энциклопедия, 1968.
10. Я.Ш. Хертек. Тувинско-русский фразеологический словарь. _ Кызыл: ТКИ, 1975
11. Я.Ш. Хертек. Русско-тувинский фразеологический словарь. _ Кызыл, 1976

5-ки класстың өөреникчилеринин тыва дыл эртеминде шингээдип алыр ужурлуг түңнелдери:

Бот-тускайлаң түңнелдер:

- кижиниң интеллектуалдыг болгаш чогаадыкчы салым-чаяанын база мөзү-бүдүш шынарларын хевирлеп, сайзырадырынга школага өөредилге үезинде төрөөн дылын дамчыштыр шингээдип алырын медресеп билири, уругларның билиг чедип алырынга ук дылдың ужур-утказын тодарадып, ону тыва чоннуң ыдыктыг, үнелиг эртинелериниң бирээзи деп угаап билири;

- тыва дылдың эстетиктиг дээштиин, үнезин медресеп билири; төрөөн дылынга ынак болгаш ону хумагалап, хүндүлөп, ол дээш чоргаарланыры; ону национал культураның кезээ кылдыр билип, арыг эдилээри; тыва чоннуң национал культура талазы-биле аргадуржулгазын, билиглерин азы ук культура-биле холбашкан бүгү чүүлдерни школадан төрөөн дылын дамчыштыр шингээдип алыр дээрзин медресеп билири;

- дылдың байлак сөс курлавырын болгаш грамматиктиг аргаларын бодунуң бодалдарын болгаш сагыш-сеткилин хостуг илередирде четче ажыглап шыдаары; бодунуң чугаа-домаан хайгаарап, сайзырадып, экижидеринче чүткүлдүг болуру.

Метапредметтиг (эртем бүрүзүндөн чедип азы шингээдип алыр) түңнелдер:

Чугаа чорудулгазының (чугааның) бүгү-ле хевирлерин ажыглап билири:

Дыңнаары болгаш номчууру:

- бижимел болгаш аас дыңнадыгда медээниң утказын шын билип алыры (чугааның утказы, сөзүглелдин темазы, кол утказы; кол болгаш немелде медээни ылгап шыдаары);

- аңгы-аңгы стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдерин номчулганың янзы-бүрү хевирлеринге (сөзүглелден херек информацияны дилеп-тып номчууру, чүгүртү азы улук-каралап номчууру, ниити таныжылга кылдыр номчууру, сайгарып, шинчилеп тура бирден бирээ чокка номчууру) таарыштыр ажыглап билири;

- аңгы-аңгы стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдерин шын дыңнап билири; дыңнаарының янзы-бүрү хевирлерин (бир кижиниң тайылбыр чугаазындан болгаш аудио-, видеотехникадан сөзүглелдин кайы-бир кезөөн шилип алгаш, дыңнаары, сөзүглелдин кыска утказы-биле таныжары болгаш ону тодазы-биле азы ылавылап дыңнаары) ажыглап билири;

- информация ап болур чүүлдерден, ооң иштинде өөредиглиг компакт-дискилерден, Интернет четкизинден; янзы-бүрү словарьлардан, тайылбыр номнардан болгаш электроннуг шыгжамырлардан медээлерни тып билири;

- тодаргай (бердинген) темага материалдарны тып, системажыдып билири; херек медээлерни боду тып билири; медээлерни чаартып азы ол-ла хевээр дамчыдып билири;

- сөзүглелдерниң утка, стилистика талазы-биле онзагайларын болгаш ажыглаан аргаларының аайы-биле дүүштүрүп болгаш деңнеп билири; литературлуг тыва дылдың шын адалгазының, лексиказы болгаш грамматиказының кол нормаларын сагыры.

Чугаалаары болгаш бижири:

- кылыр дээн ажыл-херээниң сорулгаларын (хууда болгаш эштери-биле) тодазы-биле билип, кандыг-даа ажылды чурум аайы-биле кылып, чедип алган түңнелдерин үнелеп, аас болгаш бижимел чугаага илередип билири;

- дыңнаан азы номчаан сөзүглелиниң утказын даалга езугаар дамчыдып (планны тургузуп, утказын чугаалап, допчулай бижип, үнелел берип) шыдаары;

- сөзүглелдин утказын, кымга хамаарыштырганын, чугааның байдалын барымдаалавышаан, аңгы-аңгы хевирлерге болгаш жанрларга тургузуп шыдаары;

- аас болгаш бижимел чугаага бодунуң бодалын хостуг илередири, сөзүглелдин тургузуунуң негелделерин сагыры (бодалының ужур-уткалыын, дес-дараалашкаан, харылзаалыын, темага дүүшкөөн дээш о.ө.); номчаан, дыңнаан, көргөн чүүлдеринге бодунуң хамаарылгазын шын илередири;

- монологтуң янзы-бүрү хевирлерин (тоожуушкун, чурумал, угаап боданышкын болгаш оларны холуй); диалогтуң янзы-бүрү хевирлерин: (хүндүлел аянын илередир диалог,

айтырыг-харыы, чугаалажып орар кижизин чугаа чорударынче идиг бээри, өске кижибиле бодал солчуру дээш о.ө.) ажыглап билири;

- амгы тыва литературлуг дылда шын адалга, лексика болгаш грамматиканың кол нормаларын, стиль нормаларын херек кырында ажыглап билири; бижимел чугаага шын бижилгениң, пунктуацияның кол дүрүмнерин сагыыры;

- чугаа этикединиң нормаларын хажытпайн, чугаага киржип шыдаары; чугаа үезинде арын-шырайын болгаш шимчээшкиннерин эптиг болгаш шын алдынары;

- өөренип азы ажыл кылып турар үезинде бодунуң хүн бүрүде чугаазын хынаттынып хайгаарап билири; чугааның утказы болгаш шын ажыглалының аайы-биле бодунуң дылын үнелеп, частырыгларын тып болгаш эдип билири; бодунуң тургусканы сөзүглелин эдип, өскертип, делгередиң билири;

- эштериниң мурнунга улуг эвес дыңнадыг, илеткелди кылып, ооң утказын дамчыдып билири; маргылдаалыг, чидиг айтырыгларны бадыткалдарга даянмышаан, шиитпирлеп билири;

алган билиглер, мергежилдер, чаңчылдарын амыдыралга доктаамал ажыглап билири; төрөөн дылды өске эртемнерни шингээдиң алырының колчепсээ кылдыр ажыглаары; ону өске-даа эртемнерге дылдың аргаларын сайгарарына ажыглап шыдаары;

долгандыр турар улус-биле харылзажып, кандыг-бир ажылды кылып тура, маргылдаалыг, чидиг айтырыглар шиитпирлээрде, эптиг чугаалажып, харылзажып билири; амыдыралчы болгаш ажыл-агыйжы чугаа үезинде чугаа культуразының негелделерин сагыыры.

Календарь-тематиктиг планнаашкын 5 класс

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Үези	
			Планда	Эрткени
1	1-4 класстарга өөрөнгөн чүүлдеринге катаптаашкын	1		
	Чугаа кезектери. Сөс каттыжыышкыны болгаш домак			
2	Чугааның болур байдалы. Чугааның стильдери	1		
3	Төрөөн дыл – чоннуң эртинези. (Дыл – кижилерниң харылзажыр чугула чепсээ. Төрөөн дыл – чоннуң чон бооп артарының үндезини. Тыва дылды өөренириниң ужур-дузазы.)	1		
4	Дыл эртеми болгаш ооң адырлары.	1		
	Тыва дыл эртеминиң кол кезектери, оларның демдектери болгаш чугаага ажыглаары.			
	Чугааның янзылары.			
5	Хыналда диктант Делгелге	1		
6	Частырыглар-биле ажыл	1		
Фонетика болгаш орфография.				
7	Фонетика дугайында билиг. Чугаа органнары болгаш чугаа үннериниң тургустунары. Артикуляция.	1		
8	Үннерниң утка ылгаар хүлээлгелери (шынарлары).	1		
9	Фонетиктиг транскрипция болгаш ооң чамдык демдектери.	1		
10	Ажык үннерниң бөлүктээшкини. Кыска болгаш узун ажык үннер	1		

11	Өк-биле адаар ажык үннерлиг сөстөр	1		
12	Кадыг болгаш чымчак ажык үннер	1		
13	Ажык үннерниң аяннажылгазы (сингармонизм)	1		
14	Эрин-биле адаар болгаш эрин-биле адавас ажык үннер.	1		
15	Ажык эвес үннерниң бөлүктээшкини. Дүлей, ыткыр	1		
16	Аяар ажык эвес үннер	1		
17	Күштүг, кошкак болгаш эң кошкак ажык эвес үннер.	1		
18	Сөске ажык эвес үннерниң каттыжар чуруму болгаш дөмейлежири.	1		
19	Ийи ажык үн аразынга дүлей ажык эвес үннүң ыткыр үн-биле солчуру.	1		
20	Сөстүң фонетиктиг сайгарылгазы	1		
21	Слог болгаш ооң хевирлери (ажык, хаалчак). Тыва дылда ударение	1		
22	Интонация. Орфоэпия дугайында билиг. Тыва дылда шын адалганың дүрүмнери	1		
23	Фонеиктиг сайгарылгага кичээл-зачет	1		
24	Частырыглар-биле ажыл	1		
Графика, орфография				
25	Алфавит болгаш ооң ужур-дузазы	1		
26	Тыва алфавиттиң төөгүзү. Латинчиткен тыва алфавит.	1		
27	Ниитилел амыдыралынга бижиктиң ужур-дузазы.	1		
28	Орфография дугайында билиг.	1		
29	Орфографияның дүрүмнери. Тыва дылдың словарьлары.	1		
30	Ажык эвес үннерниң үжүктөрүн дакпырлап бжири	1		
31	Й үннүг үжүктөр (я, е, ё, ю), оларны шын бжири болгаш ажыглаары.	1		
32	Т-Д, П-Б деп үннерниң үжүктөрүн шын бжири	1		
33	Кадыг (ъ) болгаш чымчак (ь) демдектерни сөске ажыглаары.	1		
34	Диктант. Чаагай чаңчыл	1		
35	Ч/с Частырыглар-биле ажыл	1		
Лексика				
36	Лексикология – дыл эртеминиң кезээ.	1		
37	Сөс болгаш ооң лексиктиг утказы.	1		
38	Чаңгыс болгаш хөй уткалыг сөстөр.	1		
39	Сөстүң дорт болгаш доора уткалары.	1		
40	Омонимнер, оларның хевирлери.	1		
41	Лексиканың темалыг бөлүктери.	1		

42	Синонимнер дугайында билиг.	1		
43	Антонимнер дугайында билиг.	1		
44	Табу болгаш эвфемизмнер.	1		
45	Хыналда диктант «Тооруктаанывыс»	1		
46	Ч/с. Частырыглар-биле ажыл	1		
47	Тывылган угунуң аайы-биле тыва дылдың лексиказы (ниити түрк лексика, өске дылдардан үлегерлээн лексика: моол, кыдат, төвүт өске дылдардан)	1		
48	Орус болгаш өске дылдардан үлегерлээн сөстөр	1		
49	Ажыглалының аайы-биле тыва дылдың лексиказы.	1		
50	Ниити ажыглалдың сөстери.	1		
51	Кызыгаарлыг ажыглалдың сөстери: диалектизмнер, мергежил сөстери болгаш терминнер.	1		
52	Ховар ажыглалдың сөстери: эргижирээн сөстөр (историзмнер, архаизмнер), чаа сөстөр (неологизмнер). Жаргонизмнер.	1		
53	Хуу аттар (ономастика), оларның янзылары (топонимнер, антропонимнер, этнонимнер, зоонимнер болгаш космонимнер).	1		
54	Тыва дылдың тайылбырлыг словары. Сөстүң лексиктиг сайгарылгазы.	1		
55	Лексиктиг сайгарылга кылырының чуруму	1		
56	«Лексика» деп темага зачет кичээл	1		
57	Ч/с. Частырыглар-биле ажыл	1		
58	Фразеология – дыл эртемниң кезээ. Фразеологизмнердугайында билиг	1		
59	Фразеологизмнерниң кол демдектери болгаш уткалары	1		
60	Тыва дылдың фразеологтуг словары	1		
61	Фразеологизмнерге катаптаашкын			
62	Эдертиг. Шак чипкеним	1		
63	Ч/с. Частырыглар-биле ажыл	1		
Синтаксис. Пунктуация				
64	Синтаксис – дыл дугайында эртемниң кезээ	1		
65	Пунктуация дугайында билиг. Бижик демдектери болгаш оларның хүлээлгелери	1		
66	Сөс каттыжышкыннары. Сөс каттыжышкынының дугайында билиг.	1		
67	Сөс каттыжышкынында өзек болгаш чагырткан сөс	1		
68	Сөс каттыжышкынының синтаксистиг сайгарылгазы	1		
69	Домак.	1		
70	Бөдүүн домак дугайында билиг.	1		

71	Чугаалаар сорулгазының аайы-биле домактарның хевирлери (медээ, айтырыг, кыйгырыг домактары).	1		
73	Алгы домаа.	1		
74	Домактың грамматиктиг ооргазы (предикаттыг төвү).	1		
75	Тургузуунуң аайы-биле домактарның янзыларының (ийи чугула кежигүңнүг (ийи составтыг) болгаш чаңгыс чугула кежигүңнүг (чаңгыс составтыг), делгеренгей эвес болгаш делгеренгей, нарынчыттынган болгаш нарынчыттынмаан, долу болгаш долу эвес) дугайында ниити билиг.	3		
76	Бөдүүн домакта логиктиг ударение дугайында билиг.	1		
79	Бөдүүн домактың синтаксистиг сайгарылгазы.	1		
80	Катаптаашкын. Домак сайгарылгазы	1		
81	Эдертиг	2		
82	Частырыглар-биле ажыл	1		
Чугаа, чугаалажып харылзажыры болгаш чугаа культуразы				
83	Диалог. Аас чугааның хевирлери: айтырыг-харыы, сонуургалын оттуруп чугаалажыры, бодал солчуру.	1		
84	Монолог: тоожуушкун, чурумал, угаап боданыышкын	1		
85	Чогаадыг «Келир үеде кым боор мен»	1		
5-ки класска өөрөнгөн чүүлдер катаптаашкыны				
86	Фонетика.	3		
87	Орфоэпия. Орфография	1		
88	Лексика болгаш фразеология Синтаксис	3		
89	Пунктуация.	2		
90	Синтаксис	3		
91	Хыналда ажыл	1		
92	Түңнел катаптаашкын	1		